

Zo ging dat in Tichelrij in 1788: een reglement voor de wagenmeester

Rombout Nijssen

In het ancien régime, de periode uit onze geschiedenis die eindigde met de inlijving van ons land bij de Franse Republiek in 1795-1796, werden onze dorpen nog niet door een gemeenteraad bestuurd. In de meeste dorpen woonde een beperkt aantal huishoudens, en wanneer er in zaken van gemeentelijk belang een beslissing genomen moest worden, kwamen de hoofden van de huishoudens daarvoor bijeen. De kerk, een herberg, of bij goed weer een plek onder een boom in het centrum van de gemeente, waren de meest voorkomende plaatsen waar de *gemeentenaren* bijeenkwamen.

Voor het beheer van de gemeentelijke financiën deden de meeste gemeenten beroep op een of twee dorpsmeesters of burgemeesters. Hun voornaamste taak was het innen van de belastingen die door de vergadering van de hoofden van de huishoudens waren vastgesteld, en het betalen van de uitgaven van de gemeente met het geld dat de belastingen oprachtten. Na een jaar legden zij rekenschap af van hun beheer, en werd er een opvolger gekozen.

Tichelrij, nu een gehucht van de gemeente Nieuwerkerken, was in het ancien régime een zelfstandige gemeente die deel uitmaakte van de parochie Wijer. Jaarlijks werd er één dorpsmeester gekozen, die in Tichelrij de *wagenmeester* genoemd werd.

Op 8 oktober 1788 bood notaris Henricus Vanderdonck van Stevoort zich in Tichelrij aan, waar de hoofden van de huishoudens zich verzameld hadden onder de linde, *op henne gewoonelijcke gemijntens vergaderplaetse*. Daar stelde hij op verzoek van de mensen van Tichelrij, en in aanwezigheid van Franciscus Vanderdonck van Stevoort en Govaert Schurmans van Wijer die als getuigen optraden, een gemeentelijk besluit op over de verkiezing en de vergoeding van hun *borgemeester* of *wagenmeester*¹.

Op 8 oktober 1788 waren de volgende personen onder de linde in Tichelrij bijeengekomen: Joannes Smets, Christiaen Bex, Henricus Kuijpers, Willem Morren, Giseberthus Van Straelen, Gerard Deckers of Deekens, Roeland Van de Bos, Petrus Joannes Thijes, Arnold Goorts, Cornelis Hendrickx, Peeter Van Brabant, Henrick De Bruijn, Joannes Michiels, Cornelis Van Rutten, Jan Schoeps, Theodoris Schuermans, Erasmus Hen-

drickx, Henricus Van Brabant, Joannes Spierkens, Henrick Lahaut, Joannes Plevoets en Henricus Van Tilt.

Acht van de tweeëntwintig aanwezigen handtekenden de notariële akte met hun naam. Elf anderen verklaarden niet te kunnen schrijven, en tekenden met een kruisje. Henricus Kuijpers, Henrick Lahaut en Henricus Van Tilt waren volgens de notaris wel aanwezig, maar tekenden niet.

De verzamelde gemeentenaren van Tichelrij verklaarden tegenover de notaris dat het sinds *eenen tijd immemorieel* de gewoonte was dat de wagenmeester van Tichelrij niet vergoed werd voor het werk dat hij voor de gemeente deed en waarvoor hij zich niet buiten Tichelrij moest begeven, en dat de wagenmeester, wanneer hij op de hoogte gebracht werd van iets *raekende henne gemeijnte*, dat *aenstonts* aan de gemeente kenbaar maakte.

Hun toenmalige wagenmeester, Henricus Van Tilt, had dat echter niet gedaan toen op 24 augustus aan de kerk van Wijer aangeplakt en uitgeroepen werd dat de gemeentenaren van Tichelrij en Wijer opgeroepen werden voor een vergadering. Doordat de wagenmeester de boodschap niet doorgegeven had, hadden de inwoners van Tichelrij verstek laten gaan voor die bijeenkomst. Daarop hadden de burgemeesters van Wijer daar officieel tegen geprotesteerd en door notaris Vanderdonck daarover een akte laten opstellen, die aan Henricus Van Tilt overhandigd was en aan de linde, *sijnde de gewoonelijcke affictieplaets hender gemeijnte*, aangeplakt. Het was dankzij die aangeplakte kopie van de notarisakte dat de inwoners van Tichelrij te weten gekomen waren dat zij een vergadering met die van Wijer gemist hadden.

Die gang van zaken, en het feit dat Van Tilt zich een vergoeding had voorbehouden voor de werkzaamheden die hij als wagenmeester voor Tichelrij verricht had, ook die waarvoor hij niet buiten de gemeente was moeten gaan, had de gemeentenaren van Tichelrij doen besluiten dat het goed zou zijn een aantal regels voor de verkiezing en de ambtsuitoefening van hun wagenmeester officieel vast te leggen in een notariële akte.

De gemeentenaren verklaarden overeengekomen te zijn dat zij voortaan jaarlijks op half maart bijeen zouden komen om een nieuwe wagenmeester te kiezen. Daarvoor zouden zij, nadat dit reglement zou zijn voorgelezen, twee *bequaeme* gemeentenaren aanduiden, en dan in een tweede ronde met meerderheid van stemmen kiezen wie van die twee hun wagenmeester zou worden. De vorige of *afgaenden* wagenmeester zou diezelfde dag zijn rekening ter controle moeten voorleggen en het overschot van zijn rekening *terstonts* aan zijn opvolger moeten overmaken (art. 1 en 10).

De verkozene zou verplicht zijn die last te aanvaarden, de eed af te leggen en zijn functie getrouw uit te voeren, zonder iets te mogen aanrekenen voor wat hij binnen de eigen *jurisdictie* voor de gemeente zou doen (art. 2). Wanneer hij voor gemeentezaken naar

Sint-Truiden of Herk-de-Stad moest gaan, dan mocht hij daarvoor 10 stuivers aanrekenen. Wanneer hij elders moest zijn, mocht hij een bedrag aanrekenen *naer proportie* van de afstand die hij moest afleggen. Voor een verplaatsing of *vacatie* naar Luik kon dat oplopen tot 3 gulden per dag (art. 4).

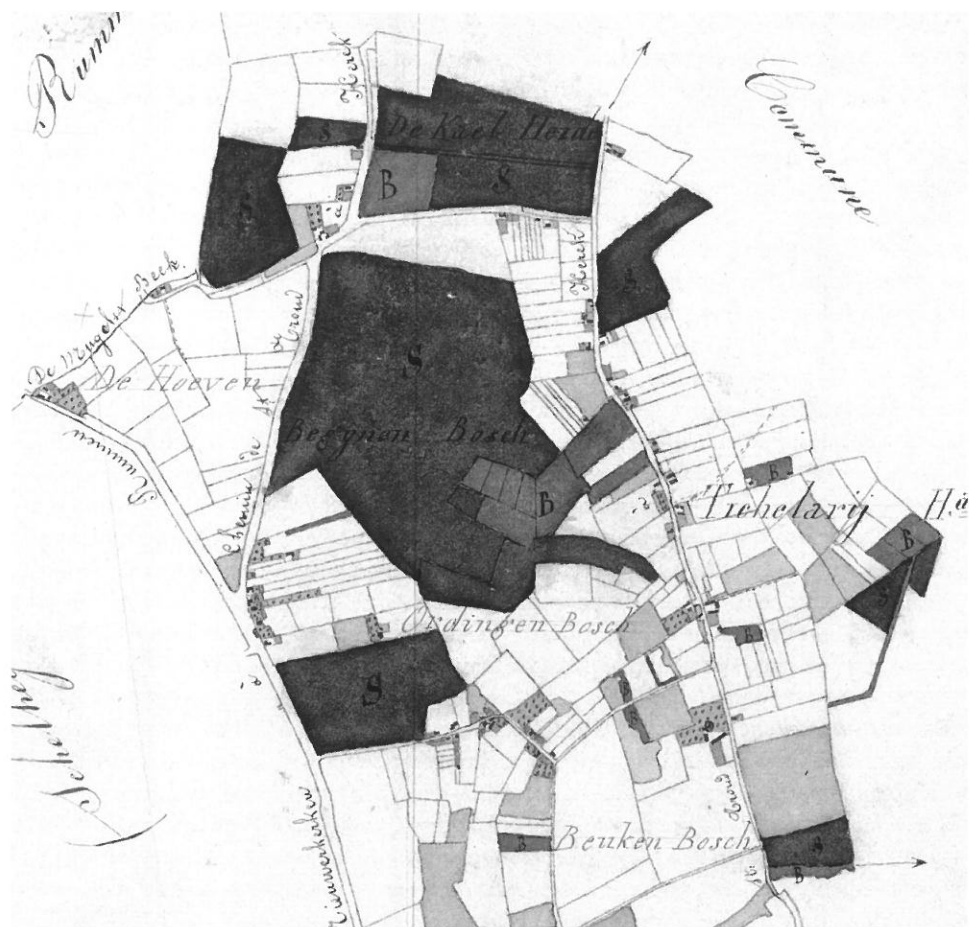
De voornaamste taak van de wagenmeester bleef het innen van de gemeentelijke belastingen. Daarvoor moest hij de hoofden van de huishoudens *ontrent alderheiligen* herinneren aan het bedrag dat zij moesten betalen, waarop die tot Sint-Andries (30 november) de tijd hadden om te betalen. Wie niet op tijd betaalde, mocht zich verwachten aan een boete *naer den landrecht* (art. 5). Na verloop van zijn ambtsjaar, op half maart, moest de wagenmeester tegenover de gemeentenaren van Tichelrij rekenschap afleggen van *sijne ontfangene penningen* en van de betalingen die hij voor de gemeente verricht had. Een eventueel overschot op zijn rekening, het bedrag dat hij meer ontvangen had dan uitgegeven, moest hij *instantelijck* aan de nieuwe wagenmeester overdragen (art. 6). Schade die het gevolg was van zijn eigen *negligentie* – wanneer hij bijvoorbeeld nagelaten zou hebben bij iedereen het belastinggeld op te halen – mocht hij niet op de gemeente verhalen en was voor zijn eigen rekening (art. 7).

Een tweede belangrijke taak van de wagenmeester was de organisatie, *op den gestelden tijdt*, van de onderhouds- en herstellingswerken aan de wegen. Iedere gemeentenaar moest daaraan meewerken zodra het hem *door hennen wagenmeester sal aengekondight worden*, op straffe van een boete van 1 gulden voor iedere dag dat men niet opdaagde (art. 11).

Wanneer de wagenmeester weet had van iets dat een last of belasting voor de gemeente inhield, moest hij dat *door speciale convocatie* en *instantelijck* aan de inwoners laten weten (art. 3). De wagenmeester moest steeds waakzaam zijn om *geene nieuwe gebruijken* in te voeren zonder dat de gemeentenaren daar op voorhand over ingelicht waren en er hun goedkeuring aan gehecht hadden. Mocht een wagenmeester onverhoopt toch iets laten gebeuren dat de gemeente tot nadeel strekte en dat niet volgens de oude gewoonten verliep, dan waren de consequenties daarvan voor hem persoonlijk, zonder dat de gemeente ook maar in *de minste quaede consequentie zou willen comen*. Slechts nieuwigheden die het gevolg waren van *gebruijken, wetten oft beveelen* die voor het hele land golden zouden door de gemeente erkend worden (art. 8).

Tots slot werd nog vastgesteld dat in de gevallen die niet in dit reglement voorzien waren, de gemeentenaren en de wagenmeester zich moesten *reguleren ende houden involgens het auwdt herkomen en gebruijck hender gemeijnte* en de regels *op het alderprofeytelijckste voor de voorsschreven gemeijnte te interpreteren* (art. 9).

Voordat de notaris weer naar Stevoort vertrok, kozen de gemeentenaren volgens de regels in dit reglement Cornelis Hendrickx tot hun nieuwe wagenmeester voor de periode tot half maart 1789. Wellicht kwam deze periode overeen met de rest van de ambtstermijn van Henricus Van Tilt, wiens aanstelling werd *geannulleerd ende wederroepen*.

Fragment van de kadastrale reductiekaart van Nieuwerkerken, omstreeks 1845. Tichelrij was toen een gehucht van Nieuwerkerken.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4671: minuten van notaris Henricus Vanderdonck te Stevoort

Op heden den achden octobris 1788 voor mij ondergeschreven openbaer notaris in Stevort residerende en in presentie der naer te noemene getuijgen, compareerden personelijck de eersaeme mannen naementlijck Joannes Smets, Christiaen Bex, Henricus Kuijpers, Willem Morren, Giseberthus Van Straelen, Gerard Deckers, Roeland Van de Bos, Petrus Joannes

Thijes, Arnold Gorts, Cornelis Hendrickx, Peeter Van Brabant, Henrick De Bruijn, Joannes Michiels, Cornelis Van Rutten, Jan Schoeps, Theodorus Schuermans, Erassemus Hendrickx, Henricus Van Brabant, Joannes Spierkens, Henrick Lahaut, Joannes Plevoets, Henricus Van Tilt, allen gemeijntenaeren der gemeijnte Tichelerije, dewelcke allen mits desen verclaeren ten ondergesschreven eijnde den eenen door den anderen tegens alsnu te sijn geconvoceert ende alsnu alhier op Tichelerije onder de linde, als seggende te sijn henne gewoonelijcke gemijntens vergaderplaetse, vergadert sijnde, hebben tesaemen gedelibereert over en wegens het borgemeester oft wagenmeesterschap van henne gemeijnte, ende verclaeren soo tesaemen als eenieder van hen int besonder, dat van auts, jae van eenen tijdt immemorieel in gebruik is geweest dat hennen wagenmeester allen en ieder devoiren raekende de gemeijnte binnen de jurisdictie Tichelerije te doen, gratis moeste doen, ende ook gedaen heeft, sonder de voorsschreven gemeijnte iets daervan te rekenen, alsmede ook dat allen hetgeene aen hennen wagemeeester raekende henne gemeijnte geintimeert oft andersints genotificeert wierde, denselven sulcx aenstonts aen henne gemeijnte moeste kenbaer maken ende ook althoos kenbaer gemaekt heeft, ende noijt anders als voorseijt is in henne gemeijnte geploggen geworden, dan door hennen wagemeeester Hendrick Van Tilt, dewelcke hen van alsulcke publicatie, afflictien en notificatie derselve, als tot Wijer aen henne parochiale kercke gedaen is den 24sten augusti nomini, waerbij henne gemeijnte neffens de gemeijnte Wijer geroepen was te vergaderen, alles uijtwijsens deselve publicatie en afflictie bij mij notaris berustende, ende door faute van convocatie alsdan doer niemant van henne gemeijnte heeft present geweest, waeruijt gevolght is dat de regerende dorpmeesters van Wijer sijn genootsaekt geweest van door een publicck act voor mij notaris gepasseert, te protesteren, soo bij hetselven act is uijtgedrukt, ende met copije autentieck desselfs, alsmede autentiecke copije der voorsschreven publicatie, bijden aen den voorsschreven wagemeeester Van Tilt geintimeert ende op de linde tot Tichelerije, als ons door den voorsschreven wagenmeester Van Tilt aangewesen sijnde te sijn de gewoonelijcke afflictieplaets hender gemeijnte, geaffigeert, van welck sij gemeijntenaeren alsnu verclaeren tot hennen kennis gekomen te sijn, niet door hennen wagemeeester Van Tilt maer door eenen anderen, en door de publieke afflictien, ende mits hennen wagemeeester alsnu pretendeert van alle devoiren binnen de jurisdictie te doen, betaelt te sijn, soo verclaeren de voorsschreven comparanten gemeijntenaeren tesaemen te sijn geconvenieert in voegen en manieren soo volght, te weten:

- 1. Dat sij comparanten gemeijntenaeren onder hen twee mannen sullen inleggen ende daeruijt met de meeste voesen sullen kiezen eenen bequaemen gemeijntenaer tot wagemeeester.*
- 2. Dat denselven gekosen sijnde door de meeste voesen der gemeijntenaeren, den last sal moeten aanveerden, sijnen eed presteren ende getrouwelijck dienen, en gratis binnen de jurisdictie.*
- 3. Dat hij van alles wat tot henne gemeijntens last soude connen comen, deselve gemeijnte door speciale convocatie instantelijck kennis geven sal.*
- 4. Dat hij voor alle noodige vacatien te doen tot St. Truijden, de stadt Herck en allen en idere diergelijcke distantie, en vorders naer proportie derselve, sal meugen rekenen voor ieder thien stuijvers en niet meer, en voor vacatie tot Luijck voor iederen dagh als daertoe nootwendigh sal moeten gebruiken, drije guldens daeghs.*

5. Den wagenmeester sal ook moeten inmaenen de reele en personeele inkomsten der voorsschreven gemeijnte, soo ende gelijck deselve reets opgesteld sijn en opgesteld soude connen worden, te weten sal moeten ieder huijsman eens maenen ontrent alderheijligen en St. Andries naestvolgende moet ieder voldaan hebben op pene naer den landrecht.

6. Den wagenmeester sal ook het selfste jaer van sijne bedieninge, te weeten op halfmeert, soo bij den thierenden artikel vermeldt, van sijne ontfangene penningen aen de voorsschreven gemejntenaeren van Tichelerije, daertoe specialijck geconvoceert zijnde, moeten doen publieke rekeninge, bewijs et reliqua, ende den overschot instantelijck aenden alsdan regerende wagemeeester overtellen.

7. Den wagenmeester sal ook moeten responsabel sijn voor alle fouten, schaden en interesen door sijne negligentie veroorsaekt.

8. Den wagenmeester sal sijn ook moeten verhoeden dat hij sonder prealabel kennis en consent der voorsschreven gemeijnte geene particuliere nieuwe gebruijken, streckende alleenelijck tot prejuditie van henne gemeijnte, sal laeten invoeren, het waer door wie het ook mochte wesen, oft op wat pretext het ook soude gedaen worden, en in cas sulcx contraventoirlijck aen henne tegenwoordige conventie quaeme te geschieden, soo verclaeren deselve van nu als dan, ende dan als nu, te cessereren ende te annulleeren ende deswegens in geene de minste quaede consequentie te willen comen, ten waer het gebruijken, wetten oft beveelen waeren, streckende oft sprekende van het geheel landt, welcke laeste sij verclaeren te accepteren en te observeren voor soo veel sij neffens andere daertoe gehouden sijn.

9. Dat bij aldien over en wegens andere voorvallen en pointen bij desen niet begrepen, de voorsschreven gemejntenaeren ende ook hennen wagenmeester hen sullen moeten reguleren ende houden involgens het auwdt herkomen en gebruijck hender gemeijnte althoos op het alderprofejtelijckste voor de voorsschreven gemeijnte te interpreteren.

10. Dat alle jaeren op halfmeertdage door de voorsschreven gemeijnte eenen nieuwen wagemeeester sal publikelijck gecosen worden, ende eerst ende vooral dese conventie voorgelesen sijnde, den last sal moeten aenverden, op welcken teijdt den afgaenden wagenmeester ook sal moeten doen prompte rekeninge, bewijes et reliqua van sijne publike penningen, en den overschot terstonts overtellen.

11. Dat allen en iedere gemejntenaeren sullen moeten compareeren soo tot het repareren der straeten als andersints, op den gestelden teijdt, als hen hetselven door hennen wagenmeester sal aengekondight worden, op verbeurte van iederen dagh eenen gulden ten profejt der gemeijnte.

Ende deses alsnu door mij ondergeschreven notaris in presentie der getuijgen aen de voorsschreven comparanten gemejntenaeren voorgelesen ende geexpliceert sijnde, sijn allen daer bij gebleven, met beloofden van soo tesaemen als van eenieder van hen in 't besonder; en die en wie het lot van wagemeeester nu en in toekomende sal vallen, hen volontairelijck hieraen te onderwerpen, met verbandt, renuntiatie en submissie soo naer recht. Ende alsoo hebben de voorsschreven comparanten gemejntenaeren ingeleijt Joannes Smets en Cornelis Hendrickx, en den keus is gedaen, ende is het lot met de meeste voesen gevallen aen Cornelis Hendrickx, denselven alhier present ende het wagenmeesterschap volontairlijck op den voet soo voor aenverdende en accepterende om te dienen tot half-

meert 1789, annullerende ende wederroepende de voorsschreven comparanten allen en iedere die van iemand anders als doer de voorsschreven comparanten tot wagenmeester soude connen aengesteld sijn oft in toekomstige soude aengesteld worden, verclarende niemant in dier qualiteit als wagemester te erkennen als door hen in 't publiek met de meeste voesen gekosen, waerover en alles wesch voorsschreven is de voorsschreven comparanten gemeijntenaeren in mijns notaris handt hebben ieder in het besonder gestipuleert.

Aldus gedaen ende gepasseert op dagh en dato soo voor op Tichelerije onder de linde, als sijnde de gewoonelijcke vergaderplaetse, ter presentie ende overstaen van Franciscus Vanderdonck van Stevort ende Govaert Schurmans van Wijer.

[getekend:]

Joannes Smets

Christiaan Becx hanteeken X seght niet te connen schrijven

X hanteeken Willem Morren

Gisbert Van Straelen

X Girard Deekens hanteeken

hanteeken X van Roelant Vandenbos

Peter Joannes Theijs

hanteeken van X Arnold Goorts

Cornelus Hendrickx

Petrus Van Brabant X hanteeken

Hendreck Debruyn

X hanteeken van Joannes Michiels

X Cornelis Van Rutten

X Jan Schoeps

Theodorus Schurmans

Erasmijns Hendrickx

X Henricus Van Brabant

Jan Spirkens

X Henrick Plevoets

Franciscus Vanderdonck uti testis

Govaert Schurmans

Quod attestor H. Vanderdonck notarius immatriculatus Leodiensis ad praemissa specialiter requisitus in fidem subscripsit.

1 De akte bleef bewaard in het minutenregister van notaris Henricus Vanderdonck van Stevoort: Rijksarchief Hasselt, *Verzameling minuten en repertoria van notarissen*, nr. 4671.

Adres van de auteur:

Rijksarchief

Bampslaan 4

3500 Hasselt